

УДК 373-056.2/.3

Чигріна Яна

Старший викладач кафедри загальної та спеціальної педагогіки

e-mail: yana.baranets88@gmail.com

ORCID: 0000-0003-0101-8571

Chyhrina Yana, Senior Lecturer of the Department of General, Special Pedagogy

e-mail: yana.baranets88@gmail.com

ORCID: 0000-0003-0101-8571

Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради, Україна

вул. Володимира Антоновича, 70, 49006

Communal Institution of higher education “Dnipro Academy of continuing education” of
Dnipropetrovsk regional council, Ukraine

70 Volodymyr Antonovych St, 49006

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ АСИСТЕНТІВ ВЧИТЕЛЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF METHODOLOGICAL COMPETENCE OF TEACHER ASSISTANTS IN AN INCLUSIVE ENVIRONMENT

Анотація. В даній статті проаналізовано сучасний вітчизняний та зарубіжний досвід щодо впровадження інклюзивної освіти та її кадрового забезпечення. Здійснено аналіз практики асистування та особливостей впровадження вітчизняної моделі діяльності асистента вчителя в інклюзивному навчальному закладі, проаналізовано вітчизняне

законодавче та нормативно-правове поле щодо діяльності асистента педагога., а також шляхи його удосконалення.

Однією із прогнозованих умов формування методичної компетентності асистента вчителя – розкриття факторів ефективного здійснення освітньої діяльності за рахунок розвитку методичного мислення, методичної культури, методичної мобільності та творчості. Запровадження в освіту компетентнісного підходу створює необхідність розробки нової теоретичної бази на основі використання досягнень європейської педагогічної системи узгоджено з вітчизняною наукою і практикою. Компетентнісний підхід в освіті дає можливість створити нову модель навчання для подолання проблеми традиційної системи та забезпечення ефективного та цілеспрямованого навчання.

В статті виокремлені компоненти методичної компетентності асистента вчителя, їх структура і основні принципи. Діяльнісний компонент методичної компетентності визначає практичну спрямованість роботи асистента вчителя в умовах інклюзивного навчання. Основою методичної компетентності є знання методологічних і теоретичних засад певних методик, концептуальних основ, структури й змісту засобів навчання, а також розвинуті навички використання професійних знань у певній педагогічній діяльності під час виконання основних професійно-методичних функцій. Важливим у контексті опису засадничих аспектів розвитку методичної компетентності асистентів вчителів є розкриття основних принципів інклюзивної освіти.

Ключові слова: методична компетентність; діти з особливими освітніми потребами; випереджальна модифікація змісту освіти; методологічні підходи.

Abstract. This article analyzes modern domestic and foreign experience in the implementation of inclusive education and its personnel support. An analysis of the practice of assisting and the peculiarities of the implementation of the domestic model of the activity of a teacher's assistant in an inclusive educational institution was carried out, the domestic legislative and regulatory field regarding the activity of a teacher's assistant was analyzed, as well as ways of its improvement.

One of the predicted conditions for the formation of methodical competence of a teacher's assistant is the disclosure of the factors of effective implementation of educational activities due to the development of methodical thinking, methodical culture, methodical mobility and creativity. The introduction of the competency-based approach to education creates the need to develop a new theoretical base based on the use of the achievements of the European

pedagogical system in coordination with domestic science and practice. A competent approach in education makes it possible to create a new model of learning to overcome the problem of the traditional system and ensure effective and targeted learning.

The article highlights the components of the teaching assistant's methodological competence, their structure and basic principles. The active component of methodical competence determines the practical orientation of the work of a teacher's assistant in the conditions of inclusive education. The basis of methodical competence is knowledge of the methodological and theoretical bases of certain methods, conceptual foundations, structure and content of teaching aids, as well as developed skills in using professional knowledge in certain pedagogical activities during the performance of basic professional and methodical functions. It is important in the context of the description of the basic aspects of the development of the methodological competence of teaching assistants to reveal the basic principles of inclusive education.

Keywords: methodical competence; children with special educational needs; anticipatory modification of the content of education; methodological approaches.

Актуальність дослідження. Умови сучасної модернізації системи освіти в Україні вимагають переосмислення професійної підготовки педагогічних працівників. Організація інклюзивного навчання потребує визначення методологічних засад методичної компетентності фахівців, а особливо асистентів вчителів, які беруть участь в організації та забезпеченні ефективного функціонування інклюзивного середовища.

Як засвідчує практика, готовність асистентів вчителя до роботи в інклюзивному середовищі є недостатньою, а саме володіння методичним супроводом впровадження інклюзивної освіти.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування методичної компетентності асистентів вчителя закладів загальної середньої освіти в умовах інклюзивного середовища, удосконалення змісту, форм, методів формування та використання методологічних підходів. Проаналізовано сучасний стан та наукові аспекти на розвиток компетентностей; розкрито

зарубіжний та вітчизняний досвід становлення та розвиток інклюзивної освіти; визначено проблематику формування методичної компетентності асистента вчителя в умовах інклюзивного середовища.

Теоретико-методологічну основу дослідження даного питання розглядали науковці Г. Костюк, С. Максименко, В. Маляко, М. Раттер, Дж. Деплер, П. Клоу, Т. Лорман, В. Засенко, Т. Сак, М. Ярмаченко та інші.

Мета статті - обґрунтувати теоретичні засади педагогічної моделі професійної підготовки асистентів вчителя закладів загальної середньої освіти та методику формування методичної компетентності та готовності до роботи в інклюзивному середовищі.

Результати дослідження. Запровадження в Україні інклюзивного навчання потребує розроблення нової моделі освіти, нових методичних і технологічних вимог до кадрового забезпечення. Модернізація системи освіти проводиться на різних рівнях - від державного до районного на базі конкретних закладів загальної середньої освіти. Педагогічні фахівці, в сучасному світі, повинні бути готовими до змін, відповідати умовам часу, володіти системами нових педагогічних підходів, постійно удосконалювати власну професійну компетентність. Нагальною стає потреба володіння педагогікою співробітництва та випереджальною модифікацією змісту у напрямі розвитку інклюзії.

Важливим етапом розвитку ідеї педагогічної майстерності фахівців, в умовах інклюзивного середовища, стало затвердження та реалізація таких важливих нормативно-правових актів як Державні стандарти базової середньої та початкової освіти, Концепції «Нова українська школа», Законів України «Про освіту» та «Про загальну середню освіту», які спрямували діяльність всіх рівнів навчальних закладів на затвердження компетентнісного підходу, розвитку і формуванню професійних компетентностей фахівців в практику діяльності закладів загальної середньої освіти.

Проведений аналіз науково-педагогічної літератури надає право акцентувати на увагу науковців, які розглядали аспекти діяльності педагогічних фахівців до роботи в умовах інклюзії. Концептуальною основою підготовки педагогічних кадрів вважають: когнітивний, системний, компетентнісний та інтегративний підходи. Високий рівень сформованості ключових професійних компетентностей стало передумовою освітньої інтеграції і створення інклюзивного навчального середовища.

Науковці О. Матяш та В. Ольшевський в своїх дослідженнях зазначають, що «методична компетентність є багатокomпонентним явищем та базується на знаннях різних галузей наук (психології, педагогіки, андрагогіки).

Однак, методичну компетентність асистента вчителя не розглядалося в наукових працях [6].

В наукових працях присвячених розвитку сучасної інклюзивної освіти було зроблено аналіз зарубіжного досвіду і впроваджено в концепцію вітчизняної освіти, а також ґрунтовно розкрито особливості роботи асистента вчителя в класі закладу загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням. Основні завдання асистента вчителя загальноосвітнього навчального закладу з інклюзивним навчанням полягають в адаптації змісту та методів навчання до можливостей і потреб дитини з особливими освітніми потребами.

Методична компетентність, за визначенням О. Біляковської передбачає «оволодіння педагогом методичними і педагогічними ідеями, підходами до побудови освітнього процесу в сучасних умовах з використанням особистісно зорієнтованих, розвивальних, креативних технологій, володіння різними методами, прийомами і формами організації навчання» [2].

І. Кучеренко зазначає, що «методична компетентність виявляється у теоретико-методичній обізнаності щодо педагогічної діяльності – викладання навчального предмета, здатності й готовності здійснювати проектування та реалізацію процесу навчання на уроці відповідно до сучасних вимог [5].

Н. Грицай трактує методичну компетентність «як інтегративну характеристику ділових і особистісних якостей фахівця, яка відображає сукупність засвоєних у результаті психолого-педагогічної, методичної та предметної підготовки знань, сформованих умінь логічно обґрунтовано і методично правильно конструювати навчальний процес для конкретної дидактичної ситуації з урахуванням психологічних механізмів засвоєння і проявляється в педагогічній і науково-методичній діяльності [4].

Єдиного підходу до визначення складових або компонентів методичної компетентності у вітчизняній науці також немає. У структурі компетентності дослідники виділяють різні компоненти: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційно-поведінковий.

Ціннісний компонент – є основою ставлення людини до світу, суспільства, соціального оточення, самого себе.

Мотиваційний складник – основа стимулювання до професійного зростання.

Когнітивний – наявність знань і уявлень людини на самого себе, про власну діяльність, а також про напрями і форми цієї діяльності.

Операційно-поведінковий (процесуальний) компонент – уміння адаптуватись до умов та ефективно діяти.

Г. Васильєва виокремлює такі компоненти методичної компетентності:

- гносеологічний (адекватне сприймання, осмислення, відображення, пізнання й конструювання освітнього процесу в умовах інклюзивного середовища);

- аксіологічний (суб'єктивна ціннісна позиція педагогічних працівників ЗЗСО до учнів з ООП);

- праксеологічний (методичні знання, вміння й навички для організації в ЗЗСО освітньої діяльності з учнями, які мають ООП);

- професійно-особистісний (особистісно-професійні якості для забезпечення психолого-педагогічного супроводу освітньої діяльності учнів з ООП) [3].

Аналізуючи дослідження науковців, можна визначити структуру методичної компетентності асистента вчителя, яка характеризується наступними компонентами: ціннісно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та рефлексивний.

Важливими складовими ціннісно-мотиваційний компоненту методичної компетентності асистента вчителя складають внутрішні мотиви, ставлення до освітнього простору, рівень зацікавленості до виконання своїх професійних обов'язків.

Когнітивний компонент включає:

1. Знання методики навчання.
2. Розуміння потреб учнів, інтересів та здібностей.
3. Критичне мислення.

Діяльнісний компонент націлює асистента вчителя на володіння практичними навичками інклюзивного навчання дітей з ООП:

1. Навички планування та організації діяльності з урахуванням потреб учнів.
2. Навички ефективної взаємодії з учнями з ООП для створення довірливої та сприятливої атмосфери для навчання та розвитку дітей з ООП.
3. Навички ефективного практичного застосування основних методик і підходів навчання і розвитку учнів з ООП.
4. Співпраця з вчителем та іншими фахівцями для ефективної роботи у складі команди психолого-педагогічного супроводу навчання дитини з ООП для досягнення спільних навчальних цілей.

Рефлексивний елемент роботи асистента вчителя – здатність аналізувати та об'єктивно оцінювати свою професійну діяльність, діагностувати свої сильні та слабкі сторони. І на основі результатів рефлексії можливість проводити корекцію власної методичної діяльності для покращення результатів навчання та розвитку учнів з ООП.

Таким чином, компоненти методичної компетентності асистента вчителя розкривають зміст його професійної діяльності та основою для

визначення критеріїв, показників та рівнів розвитку методичної компетентності асистента вчителя.

Асистент вчителя працює з різними учнями, які мають свої унікальні потреби та вимоги. Пріоритетними якостями повинні бути повага до кожного учня, рівність можливостей та підтримка кожного учня. Він повинен бути готовим до адаптації своєї роботи і для надання ефективної підтримки кожному учневі.

Особливої уваги у розвитку методичної компетентності асистента вчителя слід враховувати підвищення кваліфікації. Інститутом модернізації змісту освіти розроблено типову програму підвищення кваліфікації асистентів учителів, яка містить наступні теми:

- реалізація концепції Нової української школи на рівні базової середньої освіти;
- комфортний і ефективний перехід учнів з особливими освітніми потребами від початкової до базової освіти;
- ролі та завдання асистентів учителів в умовах інклюзивного навчання на рівні базової середньої освіти;
- стратегії педагогічної підтримки здобувачів базової середньої освіти в умовах інклюзивного навчання;
- використання цифрових технологій та навчання з використання технологій дистанційного навчання» [МОН затвердило типову програму підвищення кваліфікації асистентів учителів [7].

Отже, типова програма є орієнтиром для розробки освітніх програм курсів підвищення кваліфікації для закладів післядипломної освіти. Зміст тем, а також організація і проведення КПК для асистентів вчителів має включати як обов'язків елемент розвиток методичної компетентності.

Висновки. Узагальнюючи, можна стверджувати, що основою методичної компетентності є знання методологічних і теоретичних засад певних методик, концептуальних основ, структури й змісту засобів навчання, а також розвинуті навички використання професійних знань у певній

педагогічній діяльності під час виконання основних професійно-методичних функцій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баранець Я. Методологія підготовки кадрів закладів освіти з інклюзивним навчанням. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип.57. т.1. С.100-103.
2. Біляковська О.О. Професійна компетентність учителя як складова ефективної педагогічної діяльності. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2011. С. 229 – 234.
3. Васильєва Г. Організаційно-педагогічні умови формування методичної компетентності учителів інклюзивної форми навчання. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 2 (106). С. 193–210.
4. Грицай Н. Формування методичної компетентності майбутніх учителів біології в умовах вищого навчального закладу. *Нова педагогічна думка : науково-методичний журнал*. 2012. № 1. ч.ІІ. С. 199-202.
5. Кучеренко І.А. Професійна компетентність сучасного вчителя-словесника як інтегральна характеристика фахівця нової генерації. *Філологія та лінгводидактика в умовах євроінтеграції: реалії і перспективи*. Матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції, 25–26 жовтня 2018 р. С.100-103.
6. Матяш О.І., Ольшевський В.В. Сучасні проблеми формування та розвитку методичних компетентностей майбутнього вчителя математики. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2015. № 43. Розділ 4. С. 392-396.
7. Про затвердження типової програми підвищення кваліфікації асистентів учителів «Професійна діяльність асистентів учителів в умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти»: Наказ від 13 вересня 2021 р. № 981. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyi-programi-pidvishennya-kvalifikaciyi-asistentiv-uchiteliv-profesijna-diyalnist-asistentiv-uchiteliv-v-umovah-realizaciyi-derzhavnogo-standartu-bazovoyi-serednoyi-osviti>

REFERENCES

1. Baranets Ya. (2023). Metodolohiia pidhotovky kadriv zakladiv osvity z inkliuzyvnyum navchanniam. [Methodology of training personnel of educational institutions with inclusive education]. *Innovative pedagogy*. Vol. 57, pp. 100-103.[in Ukrainian].

2. Biliakovska O.O. (2011). Profesiina kompetentnist uchytelia yak skladova efektyvnoi pedahohichnoi diialnosti. [Professional competence of the teacher as a component of effective pedagogical activity]. Scientific Bulletin of the Melitopol State Pedagogical University. Series: Pedagogy. pp. 229-234. [in Ukrainian].
3. Vasylieva H. (2021). Profesiina kompetentnist uchytelia yak skladova efektyvnoi pedahohichnoi diialnosti. [Professional competence of the teacher as a component of effective pedagogical activity]. Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies. Vol. 2 (106). pp. 193-210. [in Ukrainian].
4. Hrytsai N. (2012). Formuvannia metodychnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv biolohii v umovakh vyshchoho navchalnoho zakladu. [Formation of methodological competence of future biology teachers in the conditions of a higher educational institution]. New pedagogical thought: a scientific and methodical journal. Vol. 1. pp. 199-202. [in Ukrainian].
5. Kucherenko I.A. (2018). Profesiina kompetentnist suchasnoho vchytelia-slovesnyka yak intehralna kharakterystyka fakhivtsia novoi heneratsii. [Professional competence of a modern lexicographer as an integral characteristic of a new generation specialist]. Philology and linguistic didactics in the conditions of European integration: realities and prospects. Materials of the 1st International Scientific and Practical Conference. pp. 100-103. [in Ukrainian].
6. Matiash O.I., Olshevskiy V.V. (2015). Suchasni problemy formuvannia ta rozvytku metodychnykh kompetentnostei maibutnoho vchytelia matematyky. [Modern problems of formation and development of methodological competences of the future teacher of mathematics]. Modern information technologies and innovative teaching methods in the training of specialists: methodology, theory, experience, problems. pp. 392-396. [in Ukrainian].
7. Pro zatverdzhennia typovoi prohramy pidvyshchennia kvalifikatsii asystentiv uchyteliv «Profesiina diialnist asystentiv uchyteliv v umovakh realizatsii Derzhavnoho standartu bazovoi serednoi osvity». (2021). [On the approval of the standard program for the professional development of teacher assistants "Professional activity of teacher assistants in the conditions of implementation of the State Standard of Basic Secondary Education"]. Vol. 981. Available at: URL: http://innovpedagogy.od.ua/archives/2023/57/part_1/19.pdf [in Ukrainian].